

थुलवाचनं

१

पञ्चभेसज्ज कथा

तथागतानां तुलना अनेक वैद्यासी केली जाते. वैद्य ज्याप्रमाणे रोगाचे मुळ जाणुन औषध सुचवितो आणि रोग्याला दुःखमुक्त करतो, रोगमुक्त करतो. त्याचप्रमाणे तथागत सर्वोत्तम अष्टांगिक मार्गाच्या उपायाने मानवजातीला मानसिक आरोग्य मिळवून देतो. इथे मात्र नेहमीचा वैद्य व शारीरिक व्याधीवरील औषधोपचार हाच संदर्भ आहे. संघात रहाणाऱ्या भिक्खूंना बदलणाऱ्या ऋतुमानानुसार, हवा, पाणि इत्यादी बदलांना तोंड देताना अनेक रोग होत. उन्हाळ्यात उलट्या आणि अशक्तपणा हा त्रास अनेकांना होई. त्यासाठी आपल्या रोजच्या आहारातील पदार्थांचे औषध म्हणून तथागताने सुचविले. आजही या पदार्थांचा – म्हणजे तूप, लोणी, तेल, मध व काकवी यांची औषध म्हणून किंवा औषधासारखा उपयोग केला जातो. जरूरीप्रमाणे भिक्खूने या औषधांचा उपयोग करावा. अशी तथागताने भिक्खू संघाला परवानगी दिली. कुठलाही नियम योग्यवेळी, शिथील केला पाहिजे. असा एक अत्यंत व्यवहारीक दृष्टीकोन (महावग्गातील) या पाठात दिसून येतो.

“तेन समयेन तथागतो सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तेन खो पन समयेन भिक्खुनं सारदिकेन आबाधेन फुट्ठानं यागु’पि पीता उग्गच्छति, भत्तं पि भुत्तं’ उग्गहति। ते तेन किंसा होन्ति, लुखा, दुब्बण्णा, उप्पण्डुप्पण्डुकजाता, धमनिसन्थतगता। अद्दसा खो तथागतो ते भिक्खु किंसे, लूखे, दुब्बण्णे, उप्पण्डुप्पण्डुकजाते धमनिसन्थगते।”

“अथ खो तथागतो रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि – “किं नु खो अहं भिक्खुनं भेसज्जं अनुजानेय्यं। यं भेसज्जच्चेव अस्स भेसज्जसम्मतज्ज लोकय्य, आहारत्थञ्च फरेय्य, न च ओळारियो आहारो पज्जायेय्या” ति। अथ खो तथागतो एतदहोसि – “इदानि खो पज्ज भेसज्जानि, सेय्यथीदं – सप्पि, नवनीतं, तेलं, मधुं, फाणितं, भेसज्जानि चेव भेसज्जसम्मतानि च लोकस्स, आहारत्थञ्च फरन्ति, न च ओळारिको आहारो पज्जायति। यन्नुनाहं भिक्खुनं इमानि पञ्च भेसज्जानि अनुजानेय्यं, काले पटिग्गहेत्वा काले परिभुज्जितुं” ति।

तेन खो पन समयेन भिक्खु तानि पज्ज भेसज्जानि काले, पटिग्गहेत्वा काले, परिभुज्जन्ति। तेसं यानि पि तानि पाकतिकानि लुखानि भोजनानि तानिपि नच्छोदन्ति, पगेव सेनेसिकानि। ते तेन चेव सारदिकेन आबाधेन फुट्ठा, इमिना च भत्ताच्छादकेन, तदुभयेन मिय्योसोमताय किंसा होन्ति, लुखा, दुब्बण्णा, उप्पण्डुप्पण्डुकजाता, धमनिसन्थतगता।

अथ खो तथागता एतस्मिं निदाने एतस्मिं पकरणे धम्मिं कथं कत्वा भिक्खूं आमन्तेसि – “अनुजानामि भिक्खवे, तानि पञ्च भेसज्जानि पटिग्गहेत्वा काले पि विकाले पि परिभुज्जितुं” ति।

(महावग्ग – भेसज्जकथा – विनयपिटक)

सारदिक (वि.) - शरदरुतुतील.

उगच्छति (क्रि.) - उलटून पडतो.

भुत्तं (वि.) - खाल्लेला.

दुब्बण्णा (वि.) - दुर्बळ, असक्त.

रहोगत (वि.) - एकान्तात असतांना.

पटिसल्लीनस्स (वि.) - एकान्तात ध्यान धारणा करीत असतांना.

परिवितक्को (पु.) - विचार, विमर्श.

अनुजानेय्य (अनुजानाति-क्रि.) - मी परवानगी देणे योग्य आहे.

काले - योग्य वेळी, भिक्षुंच्या भोजनांची जी ठराविक वेळ बुद्धाने सांगितली होती त्यावेळी (च).

भत्ताच्छन्दकेन - (वि.) अयोग्य आहाराने.

काकवी (स्त्री.) - ऊसाच्या रसाचा घट्ट पाक.

आबाध (पु.) - रोग.

भत्तं (नपु.) - भात.

लुखा (वि.) - रूक्ष, कोरडे.

धमनिसन्थतगत्ता - ज्याचे अवयव रक्तवाहिन्यानी भरलेले आहेत म्हणजे ज्यांच्या शरिरावर अशक्तपणामुळे शिरा दिसत आहेत असे.

भेसज्जं (नपु.) - औषध.

आहारत्थं फरेय्य (वि.) - प्रमुख, स्थूल.

नच्छादेन्ति - नीटपणे खाऊ शकत नव्हते.

सेनेसिक - (सेनेसिक) स्निग्ध, म्हणजेच तेलतुपाचा वापर केलेले जड जेवण.

